
הרב מנחם בורשטיין

גאון בהלכה גאון במידות

ממשנתו ומהנהגותיו של הרב מרדכי אליהו זצ"ל

הרב מנחם בורשטיין זכה להיות מנאמני ביתו של הרב מרדכי אליהו זצ"ל. הוא זכה לשמשו בתחומי פסיקה שונים ומגוונים, ובעיקר בנושאים הקשורים ל"מכון פוע"ה" שבראשו הוא עומד.

במאמר זה ליקטנו וערכנו אוסף של מאמרים קצרים שפורסמו על-ידי הרב בורשטיין, ובהם תאור על התייחסותו והנהגותיו של הרב מרדכי אליהו זצ"ל במצבים וארועים שונים.

עד שיבא אליהו

תמיד אני מחפש מהי הנוסחה המנצחת כאשר אנחנו אומרים שהתורה היא תורת חיים. כיצד משלבים בין הלכה ומציאות, בין רצונות יצרים ודרכה של תורה, וכיצד מאחדים את השוני הכל כך גדול בין היהודים. ותמיד גם "התנחמת" שהנוסחא לא תימצא "עד שיבוא אליהו".

הלווייתו של מו"ר הרב מרדכי אליהו זצ"ל, שאין מגזר שלא ראית שם, הביאה אותי לחשוב שאולי בדמות האדירה והמקסימה הזו, הייתה הנוסחא הגואלת (אולי יש עוד נוסחאות יפות אך במבחן השטח זו באמת נוסחא מנצחת). זיכני הקב"ה וזכיתי לשמש את מורי ורבי למעלה מ- 35 שנים, ובכל עת שפגשתי אותו (וזה היה הרבה) יצאתי מוקסם מאישיותו ומהנהגותיו.

דבר זה מביא אותנו לתובנה שצריך ליישם את הנוסחא היפה הזאת גם אצלנו. כיצד יתכן שבאותו אדם יש גם פשטות, ענווה אמיתית, עיסוק מעמיק בחיים עפ"י קבלה, ויחד עם זאת אהבת אין קץ לכל אחד מעם ישראל עד לקטן שבקטנים. אולי חלום יעקב יכול לפתור לנו את השילוב שמדובר במעין "סולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה".

גדלות עצומה בתורה עם ענווה גדולה

כאשר אתה נמצא על הר גבוה נראה לך הדבר טבעי. רק מבט קטן אל תחתית ההר נותן לך איזשהו רושם על גובהו. אבל כשאתה מתרחק מההר ואתה רואה אותו מעט מרחוק, אתה פתאום שואל את עצמך, אוי, איך לא שמיתי לב שהייתי בהר כה גבוה.

את גדלותו של הרב ראינו בכל עת בחייו, הזמן שעבר רק ממחיש את גודל האבידה. ענוותנותו של הרב הייתה כל כך טבעית שאפשרה לנו בכל עת להרגיש שאנו בניו.

זכינו במסגרת מכון פוע"ה להשתתף ולהיות סנדק בבריתות שונות, פעם שאלתי את הרב עד מתי כוחו המיוחד של הסנדק לברך? הרב ענה לי מיד: "עד הברית הבאה", חזרתי ואמרתי לרב: "הרב לא לכל אחד יש שנים עד שלוש סנדקאוויות ביום", מיד חיפש הרב גדר אחר. תשובה זו מבטאת את כוח הענווה שהיה פשוט אצל הרב על אף מעמדו הגדול.

כשהיינו צריכים את הכתפיים הרחבות של הרב להקל במקרה מורכב ומסובך הייתי אומר לו: "כבוד הרב – הרב גיבור", (הוא לא אהב לשמוע את זה), "לא לכולם יש כוח, הרב מוכרח למצוא כאן דרך להקל". הרב היה משפיל מבטו בצער, למשמע המילים "לא לכולם יש כוח" ואז היה שוחה בים הסוגיות והיה מוצא דרך לפתרון הבעיה.

אחד הדברים המיוחדים בגישתו החינוכית של מו"ר היה כושר האצלת סמכויות. הרב בנה דור של רבנים ונתן להם גב מתמיד כדי שיוכלו להיכנס לעולם הפסיקה. זכורני שהרב היה מקפיד להיות זמין לשאלותינו בכל שעה כדי שנרגיש ביטחון להשיב לציבור הרחב. במסגרת זו הרב גם התייחס לכל מפעל ולכל יום עיון חשוב שערכנו במכון פוע"ה.

במהלך שנים רבות יצא לי לברר את נושא התכלת לציצית ולמקדש ופעמים רבות הראיתי לרב את החלזונות ואת השיטות השונות בנושא. אף שהרב סבר שתשבי יתרץ לנו קושיות ובעיות ואז נדע מהי התכלת האמיתית, מאוד עודד את עבודתי בנידון, וראה בנושא התכלת את אחד מסימני הגאולה.

האדמו"ר מראדזין סבר שמקור התכלת הוא הדיונון המעיף צבע כאשר הוא נקלע למצוקה, ויוצר מסך המסתיר אותו מהמאיים לטורפו. הצבע שיש לארגמן - שהמדענים כיום טוענים שהוא מקור התכלת, הוא בעצם בלוטה הגורמת לטעם מר למנסה לטורפה. לעומתם סובר הגאון הרב יצחק הרצוג שמקור צבע התכלת הוא הסגולית. חלזון זה כאשר הוא בתוך המים הוא מת וכאשר הוא נפלט ליבשה הוא מת. אז היכן הוא חי? הוא שט במהופך על פני המים ונעזר ברפסודה של בועות שהוא מייצר. וכיצד הוא משיג את מזונו? כאשר הוא נתקל בטרף מתאים, כגון ברווזון ים, הוא מעיף עליו חומר מטשטש (בצבע סגול כחול שצבע זה לדעת הרב הרצוג הוא התכלת) וכך הוא מצליח להשיג את מזונו.

לפני שנים רבות ערכו ב"תורת כהנים" (היום הכינוסים הם במסגרת ישיבת "עטרת כהנים") כנס בנושא המקדש והנושא היה התכלת, המארגנים הזמינו את מורנו ורבנו הרב מרדכי אליהו זצ"ל להעביר שיעור בכנס, וזכיתי גם אנוכי להעביר שיעור באותו מעמד.

להבהרת הנושא הכנו תערוכה המציגה את החלזונות השונים. אף על פי שבעבר כבר הראיתי לרב את הממצאים השונים, מתוך שרצה לעודד אותי בא לבקר בתערוכה ואני התכבדתי לתת הסבר. כאשר סיימתי את דברי אמר הרב לפתע

: "הרב בורשטיין, אינך מסביר נכון!" כמובן שהשתתקתי והרב נתן את הסברו : "מה שקורה שהסגולית מעיפה צבע על הטרף, והטרף נכנס לבלבול קשה איזו תכלת העיפו עליו, האם זו שיטת ראדזין או הרב הרצוג או שיטה אחרת, ומתוך כך מצליח לטרוף אותו"...

חושבני שסיפור זה הוא סיפור אופייני לדרך היפה שבה הרב מרדכי אליהו זצ"ל היה בונה את תלמידיו לעשייה והוראה ותמיד עשה זאת בנועם ונחת וגם בחיוך...

כח הברכה של הרב מרדכי אליהו זצ"ל

באחת ממאות הישיבות המשותפות שזכיתי להן עם כבוד הרב, הצגתי לפניו מקרה של זוג חשוך ילדים ופרטתי את הבעיה רפואית-הלכתית של הזוג. לאחר שקיבלתי תשובה מנומקת ופסקנית הוספתי שהזוג מבקש שהרב **יבטיח** להם שיהיו להם ילדים. הרב היישיר מבט אלי ואמר: "תגיד לי אתה, אני יכול להבטיח? אני נביא?? אין אפשרות להבטיח!" אזרתי אומץ ואמרתי לרב: "אני יודע על מקרה שבאופן ברור הרב הבטיח וב"ה הדבר התקיים!" הרב הוריד את עיניו שהה מעט ואמר לי בהצטדקות: "אני לא יכול להבטיח, אבל פעם באה אישה שעשתה את כל המאמצים והרבתה בתפילה ובתחנונים להקב"ה, פרצה בבכי והתחננה שאבטיח לה שהטיפול יצליח, היה לי מאוד קשה לעמוד בפני תחנוניה וליבה הכואב ואז הבטחתי לה. מיד כשיצאה מהחדר פניתי לריבנו של עולם ואמרתי לו: תציל אותי, הבטחתי לאישה, ותעזור לי שהדבר יתקיים, זיכני הקב"ה ונעשה לה נס".

היחס האישי והרצון העמוק לסייע לכל אחד ואחד כפי שמשתקף בסיפור הוא פן חזק מאוד באישיותו של מורנו ורבנו הגאון הרב מרדכי אליהו זצ"ל. לא משנה מאיזה חוג או עדה, דתי או לא דתי, ציוני או חרדי, כולם היו בניו. את מגוון באי ביתו ושומעי לקחו היה אפשר לראות בהלווית הרבבות שהתקיימה בשעת לילה מאוחרת כשאין חוג, זרם שלא באו לחלוק לו מה שנקרא "כבוד אחרון".

בשבתו כאב בית הדין הרבני הגדול, השקיע ביישום תקנות שונות שמטרתן להקל על הפונים לבתי הדין ובמקביל להקשות על תביעות קנטרניות. לא אחת התפעלו הדיינים היושבים עמו בדין על פיקחותו המדהימה, שבעזרתה הצליח לעשות "תרגילים" שונים כדי לחשוף את האמת.

כח החידוש וההחלטיות בפסיקה

משנתו ההלכתית של הרב הייתה חדשנית ובמקרים רבים גם נועזת. הרב מרדכי אליהו זצ"ל אהב לרתום את חידושי המדע והטכנולוגיה לטובת

ההלכה והשקיע עמל רב בלימוד הצדדים המעשיים בכל נושא בהם פסק ובזמן קצר הבין לעומק את הרקע המדעי.

לפני מספר שנים הבאתי את אחד מבכירי הרופאים בנושא פוריות על מנת לתת לרב רקע על טיפול חדשני, הרב שמע בקשב רב את דברי הרופא ומיד חשב על ההשלכות ההלכתיות המורכבות של החידושים. הוא חקר את הרופא לעומקם של דברים על הדרך בה פיתחו המדענים את הפתרונות, ולפתע שאל הרב את הרופא שאלה שהפתיעה את הרופא כל כך עד שפניו האדימו. מיד אמר : "בשביל שאלות כאילו הייתי צריך להתכונן , אפילו החוקרים עוד לא חשבו על שאלות כאילו..."

הקב"ה שתל בכל דור מספר אנשים גדולים כדי שיוכלו להנהיג את הציבור, וכדי שנוכל ללמוד שניתן ליישם דברים שנראים לנו כבלתי אפשריים. השילוב המופלא בין גאונות בתורה וגאונות ביחסי אנוש הם תובנה בשבילנו להמשיך את הדרך אשר הרב מרדכי אליהו זצ"ל האיר לנו.

פעם אחת כאשר באתי לדבר עם הרב בעניין היישום המעשי של תרומת אברים, (אחרי שעות רבות של דיונים הלכתיים מעשיים במהלך השנים, והעובדה שמידי שנה מתים מעל שמונים איש בגלל מחסור בתרומות אברים). הרב הדגיש בפני שאין שום אפשרות של יישום מעשי של התרומות אלא אם כן רב יישב ברגע קביעת המוות המוחי - כדוגמת הפיקוח ההלכתי לטיפול פוריות שהוא יזם ובנה במכון פוע"ה. אמרתי לרב שחלק מהרופאים לא יסכימו לקבל תנאי זה ורואים בזה פגיעה אישית. הרב נענה ואמר לי : "אינני מבין, זאת ההלכה". המשכתי והעליתי את הבעיה השנייה שרבני הציבור החרדי, שמאוד מעריכים את הרב, לא יקבלו את פסיקתו שמוות מוחי נקרא מוות. הרב חזר וענה לי בדיוק את המילים הקודמות, "אינני מבין, זאת ההלכה". מתוך אהבה אל הרב הרגשתי צורך לתאר לו בציוריות רבה איך ייראו ה"פסקוילים" בנוסח "גיוואלד- רצח" והתשובה הייתה בדיוק כמו קודם באותו טון ובאותו נוסח, "אינני מבין, זאת ההלכה".

פסיקותיו של מו"ר הרב מרדכי אליהו היו חד משמעיות. בנושא של תרומת ביצית הרב סבר שהאם היולדת היא האמא. באחת הבריתות פנה אלי הרב הסנדק ואמר לי גם אתה וגם המוהל יודעים שזאת תרומת ביצית מגויה אולי נעשה גיור מספק. אמרתי להם שהם הסתמכו על פסקיו של הרב מרדכי אליהו זצ"ל ולכן אשאל אותו. התקשרתי לרב והרב אמר בצורה פסקנית "למה אתם רוצים להוציא לעז על ילד כשר בישראל.

הרב אהב מאוד לשלב את הטכנולוגיות החדשות לטובת שמירת ההלכה ולא נרתע מחדשנות. בעבר זכיתי לעסוק בנושא הקטורת במקדש ואספתי מכל

העולם את בשמי הקטורת לפי השיטות השונות. כתוצאה מפרסום העניין פנתה אלי חברת "הלן קרטיס" בהצעה להכין בשמים מהמקדש בתור בשמי נשים. הסברתי להם שיש איסור מהתורה להכין כמתכונת הקטורת. אך הם דיברו על סדרה חלקית, כגון צורי, מור ולבונה. עליתי אל מורנו וספרתי לו על הרעיון והתייעצתי עימו האם "ללכת על זה". הרב השיבני "מדוע לא?". תיארתי בפניו איך תראה הפרסומת בעיתון כשבחורה מבושמת מופיעה בתמונה ומעליה כתוב משהו כעין "חזרי אל המקורות, השתמשי בבשמי הקטורת" ובצד יהיה כתוב "באישור הרב אליהו". הרב שאלני "והבחורה תהיה צנועה?" אמרתי לו "וודאי". "אז מה הבעיה?" השיבני.

על אף פסקנותו, הוא תמיד נתן כבוד לדעה הנוגדת (בתנאי שחשב שזו לא טעות). פעם אמרתי לו בלשון בדיחותא: מצבי יותר טוב ממצבו של הרב. הרב חייב לפסוק כמו הרב אליהו, אך כאשר אני רואה צורך בתור גמד יכול אני להתיישב על ענק אחר ולפסוק כמותו.

ואני, השיב לי הרב, כאשר אני רואה צורך גדול אני שולח אותם אליך ולמכון פוע"ה כדי שתמצאו פתרון למצוקתם.

הרב היה מתבל את פסיקותיו והוראותיו בהומור דק שהיה גורם לשחרור המתח של לעמוד בפני גדול בישראל. פעם באתי עם אשה אל הרב והאשה טענה שבעלה נוגע בה בזמנים האסורים. הרב מיד הגיב "תרביצי לו". "אבל אסור לגעת" ענתה האשה, כשיצאה האשה מביתו פנה אלי ואמר "אתה רואה איזה נשים צדיקות יש בעם ישראל"....

אילו אינם סתם סיפורים, זו משנה שלמה של "אוהב את הבריות ומקרבן לתורה". כמו שמו"ר הרב צבי יהודה תמיד הדגיש שהתורה עומדת במקומה, ומתוך שאוהב את הבריות הוא מקרב אותם לתורה, ולא את התורה אליהם.

ידוע שבתחום ההלכתי הרב היה חד ופסקני, עד כדי שאהבו לומר שהרב היה "מחמיר גדול". חושבני, שבכתיבה ובהוראה הכללית הרב אכן כתב בצורה חדה ופסקנית, אך באופן אישי מתוך הכרת המציאות איפשר להקל ואף דאג שבמקרה הצורך (כגון "שלוש בית") ילכו לפוסק מיקל יותר (כאשר חשב שהדעה המקילה אינה טעות). מתוך כך בפן המעשי, תמיד הרגשנו שהרב היה חי את הקושי של השואל ומחפש דרכים שיבין את ההלכה ויתחבר אליה. תמיד הרגיש השואל שהוא יכול להתבטא ולהביע רגשות (זו הסיבה שהעזתי לשאול את מה ששאלתי).

אז בואו ונפנים תובנה מהמאור הגדול שהיה לנו "הלכה ללא רפורמות ושינויים, אהבת הבריות עד אין קץ... וזה בהחלט הולך ביחד..."

כולנו הרב אליהו

כעת כולם שואלים: מה יהיה??? מי יהיה במקום הרב אליהו? אמנם העולם אומר ש"בתי הקברות מלאים אנשים שחשבו שאין להם תחליף", אך בשטח אנו רואים בעבודת מכון פוע"ה שרבנים שהיינו איתם בקשר הדוק כגון: הגרש"ז אורבעך, הרב אברהם שפירא, הרב משה הלברשטאם ועוד פשוט חסרים וקשה לי להצביע על תחליף להם. אלא שחובתנו בשעה זו להקים דור של תלמידי חכמים ופוסקים כפי שתמיד ביקש ועשה מו"ר הרב אליהו זצ"ל. בהזדמנות זו אני קורא לציבור שלנו, הציבור הדתי לאומי, להקים דור של פוסקים גדולים. אני חושב שהפוסקים של הציבור החרדי כגון הרב אלישיב שליט"א, הרב וואזנר שליט"א, הרב קרליץ שליט"א הם גם הפוסקים שלי וכך גם הם מתייחסים אלינו, וזיכני הקב"ה להיות עימם בקשר עמוק והדוק. אך לגבי נושאים מסויימים קיימת חשיבות להכיר לעומק את הציבור אליו פוסקים. פעמים, כאשר אני שולח זוג אל פוסק חרדי אני נתקל בפסיקה מקילה, כיוון שחושבים שאם "מזרוחניק" כבר שואל צריך לחפש קולא מתחת לאדמה. ופעמים דווקא הפוך, הם מחמירים יתר על המידה ללא התחשבות ברקע של השואל. אז כמו שכיום רוב הרמ"ם בישיבות התיכוניות הם מהציבור הדתי לאומי, נענה גם לאתגר זה. קריאה זו אינה רק לרבנים בישיבות אלא לכל אחד ואחת מאיתנו. צריכים לעשות להצלחת האתגר, אם זה הבן, אם זה החתן, אם זה הנכד, להתגייס ולסייע בכל רמ"ח ושס"ה.

אך גם בתחום האישי חושבני ש"כולנו הרב אליהו". כל אחד צריך לקחת איזו הנהגה טובה, סיפור שחווה או שמע על הרב והרגיש שהוא מתחבר אליו, לקבל על עצמו הנהגה זו לזכותו ולעילוי נשמתו של הרב, ועל ידי כך נמשיך את דרכו של ענק זה שזיכנו הקב"ה ושתל אותו בדורנו.